Viskolcz Noémi

Jacques Rosenthal müncheni antikvárius és Apponyi Sándor

Jacques Rosenthal (1854–1937) müncheni antikvárius neve elsősorban úgy ismert a magyar művelődés- és könyvtörténetben mint Apponyi Sándor (1844–1925) négy német nyelvű *Hungarica*-kötetének kiadója. Az 1895-ben, Münchenben alapított Jacques Rosenthal antikvárium Németország és Európa egyik legjelentősebb könyvkereskedése volt. Üzleti kapcsolatai kiterjedtek a világ vezető antikváriumaira, könyvtáraira, műkereskedéseire. Olyan intézmények vásároltak tőle, mint a koppenhágai Királyi Könyvtár, a francia nemzeti könyvtár, a londoni British Museum, a College of Literature Tokyo vagy éppen a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára, a mai Országos Széchényi Könyvtár. Tehetős magángyűjtők, például II. Lajos bajor király és I. Vilmos császár mellett a tudós Aby Warburg, Apponyi Sándor és Vigyázó Sándor is rendszeresen vettek tőle régi kéziratokat, könyveket. A zsidó származású Rosenthal család jelentős szerepet játszott abban, hogy München a nemzetközi művészeti, régiség- és könyvkereskedelem egyik központjává vált a 20. század első harmadában. A nemzetiszocialisták hatalomra jutása az üzlet 1935-ben történt kényszerű eladásához és a család emigrálásához vezetett. A család levéltára nemrég jutott a müncheni városi levéltárba. A tanulmány Jacques Rosenthal életét, üzleti filozófiáját, magyar kapcsolatait s különösen a könyvtárát a magyar nemzetnek ajándékozó Apponyi Sándorhoz és feleségéhez, Esterházy Alexandrához fűződő viszonyát tárgyalja ismert és új források alapján.

Jakobból Jacques

Jakob Rosenthal 1854-ben, a bajorországi Fellheimban született egy zsidó család kilencedik gyermekeként. Apja, Joseph Rosenthal – aki világias és nyitott személyiség volt – régiségekkel és könyvekkel kereskedett. Felesége 1858-ban bekövetkezett halála, valamint a zsidókra vonatkozó korlátozások eltörlése után a család Münchenbe költözött, a bajor művészeti és tudományos központban ugyanis nagyobb vásárlói körrel számolhattak.[1] A legidősebb fiú, Ludwig, szintén könyvkereskedő és antikvárius lett, és ő alapította a Promenadeplatzon az első Rosenthal-antikváriumot.[2] A jobb anyagi körülmények lehetővé tették, hogy a fiatalabb

[1] Löffelmeier I, 2002.
[2] Löffelmeier II, 2002.

DOI 10.17167/mksz.2026.2.138-153

Jakobot már magántanár tanítsa franciául és angolul, aki, miután Ludwig antikváriumában megismerte a szakma alapjait, Heidelbergben és Karlsruhében szerzett további gyakorlatot. Münchenbe visszatérve fivére társtulajdonosa lett. 1878-ban hosszabb időt töltött el Párizsban, amely élen járt a régi könyvekkel és kéziratokkal foglalkozó tudományos módszertan kidolgozásában, és ahol Jakob fontos kapcsolatokra tett szert. A franciák iránti ekkor kialakult rajongását azzal fejezte ki, hogy Jakob helyett Jacques-nak kezdte magát nevezni és később az üzleti életben is ezt a nevet használta.[3] 1882-ben házasodott össze a tekintélyes müncheni bankárcsaládból származó Emma Guggenheimerrel, 1884-ben született lányuk, Theodora, 1889-ben fiuk, Erwin.[4]

Jacques Rosenthal 1895-ben kivált a bátyja cégéből és megnyitotta a saját antikváriumát Münchenben, a Karlstraße 10. szám alatt. Néhány évvel később reprezentatív lakó- és üzletházat építtetett a város művészeti és régiségkereskedelmi centrumában, a Brienner Straßén. A vásárló az utcáról belépve egy nagy kiállítóterembe jutott, ahol vitrinekben értékes könyveket, a padlón drága szőnyegeket, az asztalokon pedig antik földgömböket állítottak ki.[5]

Művészettörténetből doktoráló fiát, Erwint fiatalon bevonta az antikvárium ügyeibe, aki már Münchenen kívül is terjeszkedett, fióktelepeket alapított Berlinben és Svájcban. Emellett egy saját tudományos sorozat indításával (*Beiträge zur Forschung. Studien und Mitteilungen aus dem Antiquariat Jacques Rosenthal München*) hívta fel magára a szakma figyelmét.[6] A virágzó időszaknak az I. világháború vetett véget, amelyből ugyan még valamennyire magához tér a régiségpiac, de az 1929-es világválság újra súlyos csapást mért az antikváriumokra. A piacok összeomlottak, az eladások visszaestek. A nemzetiszocialisták hatalomra kerülése a Rosenthal-antikváriumot is érintette, 1935 augusztus végén a Birodalmi Kulturális Kamara betiltotta a zsidó műkereskedők tevékenységét, és arra kényszerítette őket, hogy négy héten belül számolják fel az üzleteiket. Erwin Rosenthal is eladta a házat és a céget az egyik hűséges alkalmazottjuknak, szülei pedig a közeli Regina-Palast-Hotelbe költöztek. Jacques Rosenthal két évvel később, 1937. október 5-én hunyt el, s csak néhány gyászoló kísérte az utolsó útjára a müncheni izraelita temetőben. Erwin és családja Svájcba, majd az Egyesült Államokba emigrált, Emma Rosenthal csak 1939-ben követte őket Svájcig, itt halt meg 1941-ben.[7] A Rosenthalok közül sokan vesztek oda a koncentrációs táborokban, a túlélők elhagyták Németországot, Angliában, Hollandiában és az Egyesült Államokban fogtak új üzletekbe.[8]

---

[3] Löffelmeier III, 2002, 91–96.

[4] Löffelmeier III, 2002, 99–100.

[5] Löffelmeier III, 2002, 102–115.

[6] Angermair I, 2002.

[7] Löffelmeier III, 2002, 119–132.

[8] Angermair II, 2002. Az egyik utód visszaemlékezése magyarul is megjelent: Rosenthal 2005.

A Rosenthalok hagyatéka

Erwin Rosenthal egyik unokája, Julia Rosenthal megállapodott a müncheni városi levéltárral (Stadtarchiv München) és 2014-ben átadta a cég és a család értékes archívumát. Ezzel a város egy olyan gyűjteményhez jutott, amely kiemelkedő jelentőségű az antikváriumok története, a műkincskereskedelem, München zsidósága, a nemzetiszocializmus története, valamint az emigráció és a száműzetés kutatása szempontjából. A Rosenthal-levéltár 1895-től egészen 1977-ig tartalmazza a cég katalógusait, üzleti könyveit, az üzleti és magánlevelezést, egyéb kéziratokat, életrajzi dokumentumokat, fényképeket. Jelen tanulmányhoz azok a levéltár által digitalizált nyomtatott kiadói, illetve árverési katalógusok szolgálnak forrásul, amelyek Jacques és Erwin Rosenthal személyes példányai voltak: a sajátkezű bejegyzések tájékoztatást nyújtanak az elért árakról és a vásárlókról, így a proveniencia-kutatást is lehetővé teszik.[9]

A család egyébként nemcsak kereskedett a könyvekkel és műtárgyakkal, hanem saját műgyűjteménnyel is rendelkezett, amely a palotájuk eladása után szétszóródott. Jelenleg a müncheni Zentralinstitut für Kunstgeschichte egy projekt keretében igyekszik Jacques és Erwin Rosenthal magángyűjteményét felkutatni és a megtalált tárgyakat a leszármazottak számára lehetőleg restituálni.[10]

A Rosenthal antikvárium

A régi könyvekkel és kéziratokkal való foglalkozás speciális ismereteket és finom érzéket követelt a kereskedőktől. Már Ludwig Rosenthal nagyban gondolkodott és merészen vásárolt, egész könyvtári állományokat sikerült megszereznie. Ebben öccse még ügyesebb volt, 1907-ben a cége könyvállományának mérete megegyezett a Bajor Állami Könyvtáréval.[11] S hogy hogyan keletkezett ez a hatalmas könyvanyag? A 19. század végének szekularizált korában a bajor és osztrák kolostorok hatalmas könyv- és kéziratgyűjteménnyel rendelkeztek, de nem volt elegendő forrásuk az épületeik karbantartásához. Így a tőkével bíró antikváriusok, köztük a Rosenthalok, kedvező áron vásárolhattak tőlük. Az I. világháború egyes arisztokrata családokat is válságba sodort, akik gyűjteményeik értékesítésével próbáltak javítani helyzetükön, így került kalapács alá a Fürstenberg hercegi metszet- és érmegyűjtemény vagy az Oettingen-Wallerstein könyvtár.[12] Jacques és Erwin Rosenthal sokat utazott, hogy személyesen mérjék fel a lehetőségeket és kétségtelenül keményen alkudoztak az egyes állományokra. Emellett más keres-

[9] Huber 2015.

[10] Rekonstruktion der privaten Kunstsammlung von Jacques, Emma und Erwin Rosenthal. https://www.zikg.eu/forschung/projekte/projekte-zi/rekonstruktion-der-privaten-kunstsammlung-von-jacques-emma-und-erwin-rosenthal (letöltve: 2026. 01. 29.).

[11] Löffelmeier III, 2002, 101.

[12] Löffelmeier III, 2002, 120.

kedőkkel is jó viszonyt ápoltak – ilyen volt a Harrasowitz, illetve Hiersemann Lipcsében, az Universitätbuchhandlung Freiburgban, az Artaria Bécsben, a Sotheby's Londonban –, sokat vásároltak tőlük és adtak el nekik.[13] Egy ilyen együttműködés kiemelkedett a többi közül, Jacques-ot életre szóló barátság kötötte az Olaszországban nagyon hasonló pályát befutó Leo S. Olschkihoz (1861–1940), aki Veronában, majd Velencében és Firenzében alapított könyvkiadót és -kereskedést. A két család között akkor lett még szorosabb a kapcsolat, amikor Erwin Rosenthal feleségül vette Margeritha Olschkit.[14] 1921-ben Jacques nagyrabecsülése jeleként fejedelmi ajándékot nyújtott át a 60. születésnapját ünneplő Leo Olschkinak, egy különleges tudományos kötetet *Collectanea Variae Doctrinae* címmel, amelybe 14 nemzetközileg jegyzett könyvtörténész és antikvárius írt tanulmányt.[15]

A Rosenthal cégnél kiváló szakértőket alkalmaztak, többek között Ernst Schulz, Emil Hirsch, Otto Hupp személyében, akik a kéziratok és könyvek feldolgozásában és a katalógusok összeállításában is közreműködtek. Egyikük, Konrad Haebler (1857–1946) az ősnyomtatványkutatás nemzetközileg ismert személyisége volt, akit 1904-ben nevezték ki a *Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke* elnökévé. Haebler nemcsak bevezetőt írt több katalógushoz, hanem önálló tanulmányai is megjelentek a Rosenthal kiadónál.[16]

A katalógusok

Jacques Rosenthal 1895 és 1934 között 95 színvonalas antikvárusi katalógusban mutatta be könyvállománya legértékesebb darabjait. Az igényesen szerkesztett és kivitelezett kiadványok általában tematikusan csoportosítva kínálták a kéziratokat és a könyveket, néhány példát említve: matematika (15–18. század); Japán és Kína (16–18. század); genealógia és heraldika; portrék; orvostudomány; ősnyomtatványok; illuminált kéziratok és könyvek; titkos, okkult tudományok; emlékkönyvek (Stammbücher); a reformáció irodalma; szláv irodalom (Bibliotheca Slavica); grafika (15–17. század); újságok és jelentések (15–18. század); egyleveles nyomtatványok; középkori miniatúrák stb. Az utolsó, Jacques Rosenthal életében megjelent katalógus 1934-ben jellemző módon a *Humanismus* címet viselte abban a korban, amely elvesztette minden emberi jellegét.[17]

Az antikvárium célközönségét elsősorban gyűjtők, tudósok, könyvbarátok jelentették szerte a világban. Őket hirdetésekben tájékoztatták egy-egy új kataló-

[13] Löffelmeier III, 2002, 124.

[14] Löffelmeier III, 2002, 115–120.

[15] Collectanea 1921; Löffelmeier III, 2002, 118.

[16] Löffelmeier IV, 2002, 139–141.

[17] Rosenthal *Katalog 95*; A digitalizált katalógusok az alábbi oldalon találhatók: https://www.digitale-sammlungen.de/en/jacques-rosenthal-s-antiquarian-bookshop/items (letöltve: 2026. 01. 29.).

gus megjelenéséről, amelyeket ingyen küldtek meg a számukra.[18] A katalógusok összeállítása és tartalma kezdettől fogva komoly tudományos kutatásokon alapult: a műveket előbb pontosan leírták könyvészetileg, aztán a rendelkezésre álló összes bibliográfia alapján meghatározták, majd egy vagy több nyelven (francia, német, angol) ismertették a tétel értékét és különlegességét. Ezen kívül feltüntették az árat is, illetve a különleges kéziratok vagy könyvek esetében illusztrációt is mellékeltek. Jacques Rosenthal minden katalógusból rendelkezett egy személyes példánnyal, amelyben az átellenben lévő üres oldalra feljegyezte, hogy az adott tételt mikor és kinek adták el.

Jacques Rosenthal magyar ügyfelei

Már az alapítás első évében közreadott négy katalógusban feltűnnek magyar intézményi (Országos Széchényi Könyvtár, Szépművészeti Múzeum) és magánvásárlók (Ernst Lajos, Vigyázó Sándor, Ráth György, Emich Gusztáv, ifjabb Andrássy Gyula, Apponyi Sándor). Az áttekintett katalógusok alapján kijelenthető, hogy a könyvgyűjtő magyarok kezdetektől fogva ismerték Jacques Rosenthal antikváriumát és rendszeresen vásároltak tőle. Az alábbiakban az Országos Széchényi Könyvtár vagy ahogy akkoriban nevezték, a múzeumi könyvtár szerzeményeivel összefüggésben hozok néhány példát.

Az egyik legismertebb darab az 1905-ben megvásárolt, Dávid zsoltárait tartalmazó kézirat vörös bársonykötésben, amely a befestett címer alapján – ahogy a magyar szakemberek később azonosították – Nagylucsei Orbán püspök, Mátyás király kincstartója számára készült. A Rosenthal-katalógusban így szerepel: „Psalterium latinum cum praefatione de psalmis Davidis et prologo S. Hieronymi presbyteri in Sephartellim quod interpretatur volumen hymnorum", az árát 6500 márkában határozták meg.[19] A tétel melletti oldalra Rosenthal azt jegyezte fel, hogy 1905. február 15-én adta el a budapesti Magyar Nemzeti Múzeumnak, alá pedig a magyaroktól megszerzett információt írta, hogy a kézirat a győri püspök, Nagylucsei Orbán számára készült.[20]

A kódexről először tájékoztató Schönherr Gyula kiemelte Rosenthal eladásra kínált anyagának „bámulatos szépségét" s külön a katalógus minőségét: „a jegyzékben minden darabról részletes bibliográfiai leírást találunk, az érdekesebbeknél a címlap vagy egyéb jellemző rész hasonmásával. 57 szövegközti kép és 10 fénynyomatú tábla díszítette a kötetet, mely kiállításának ékes voltával is hirdette a

[18] Ilyen hirdetés jelent meg például a *Pesti Hírlap*ban (1901. március 21.): „Éppen most jelent meg. Szétküldés ingyen és bérmentve. 25. katalógus. Magyarország. Török háború és törökvész Európában. Könyvek, mappák és rézmetszetek Magyarország történetéhez a 18. századig. 970 szám. Jacques Rosenthal Buch- und Kunst-Antiquariat, München, Karlstrasse 10.".

[19] Rosenthal *Katalog 36*., 435. tétel.

[20] *Uo*. „war für Orbán de Nagylucse, der 1483–1486 Bischof von Raab war, angefertigt".

benne ismertetett anyag értékét".[21] Ezután beszámolt a könyv megszerzésének folyamatáról, amelynek valószínűleg ő volt a kezdeményezője: eszerint Fejérpataky László könyvtárigazgató személyes kérésére Rosenthal Budapestre küldte a kéziratot, a vizsgálat minden várakozást felülmúlt, hiszen sikerült azonosítani egykori magyar birtokosát. Végül a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a Minisztertanács nagylelkű anyagi támogatásával 1905 márciusában megkötötték a szerződést a tulajdonossal, és a zsoltároskönyv a Nemzeti Múzeum könyvtárába került.[22] A pompás luxuskódex értékét tovább növelte, amikor 2000-ben Lente Zsuzsa restaurátor lefejtette a vörös bársonyt, és alatta egy olyan aranyozott bőrkötésre bukkant, amely addig csak Mátyás király könyveire volt jellemző.[23]

Azonban nem volt mindig felhőtlen a viszony Rosenthal és a magyar könyvtárak között: Varjú Elemér írta meg 1899-ben a *Magyar Könyvszemlé*ben, hogy a nyelvtörténeti szempontból oly jelentős Murmellius-féle latin–német–magyar szótárt, amelynek akkor egyetlen példánya volt ismert a schwazi (Tirol) ferences kolostorban, a múzeumi könyvtár szerette volna megszerezni. A szerzetesek azonban hamarább eladták Rosenthalnak 2000 márkáért, aki azt a magyaroknak 3000-ért akarta tovább értékesíteni. Ennyi pénzzel a könyvtár nem rendelkezett. Váratlan fordulatot az hozott az ügyben, hogy időközben a körmöcbányai ferencesek könyvtárában felfedezték a mű egy második példányát, s mivel ezt a barátok a nemzetnek ajándékoztak, így Rosenthal hoppon maradt.[24]

Kanyargós utat járt be az a Rosenthal-antikváriumban is megfordult középkori kolligátum, amely a legrégebbi magyar verset rejti magában. Jacques Rosenthal 1910-ben Toszkánában vásárolta a kódexet, amely tizenkét évig eladatlanul hevert nála. Az első világháború után jóvátételre kötelezett Németország több más kézirattal együtt 1922-ben vette meg, és ekkor fedezték fel benne az Ómagyar Mária-siralmat. A kódexszel a német hadsereg által lerombolt leuveni egyetemi könyvtárat kárpótolták, ahonnan csak évtizedekkel később, 1982-ben tudta megszerezni a magyar állam.[25] A levéltárba került Rosenthal-iratok alapján lehetőség nyílhat többet megtudni az első magyar vers őrzőkönyvének provenienciájáról és keletkezéstörténetéről.

1901 elején magyar szempontból fontos tematikus válogatás készült el: a 25. számú katalógus az *Ungarn. Türkenkrieg und Türkennoth in Europa* címet viselte. A felosztása a következő volt:

– Bücher No. 1–707
– Einblattdrucke No. 708–745
– Karten No. 746–758

---

[21] Schönherr 1906, 194–195.

[22] Schönherr 1906, 196. A kódex jelzete: OSZKK Cod. Lat. 369.

[23] Lente 2002; Mikó 2023.

[24] Varjú 1899, 98–99. Lexicon Ioannis Murmellii, in quo Latina rerum vocabula in suas singula digesta classes, cum Germanica et Hungarica interpretatione, Cracoviae, Vietor, 1533. Jelzete: OSZK RMK I. 4.

[25] Vízkeleti 1986, 13–16; Korompay 2025.

– Ansichten No. 759–961
– Nachtrag No. 962–970.

Az alábbi táblázatba az ebből a kínálatból legtöbbet vásárló 4–4 magyar intézményt és magánszemélyt gyűjtöttem össze: az élen az Országos Képtár áll 36 tétellel, amelyért 3154 márkát fizettek, míg a magánszemélyek közül Vigyázó Sándor költötte a legtöbbet, a 15 tétel 1421 márkába került neki (1. táblázat).

1. táblázat. *Az 1901. évi Ungarn-katalógusból legtöbbet vásárló magyar intézmények és magánszemélyek*

Intézmények (6)		Magánszemélyek (19)	
„Nemzeti Galéria" / Országos Képtár (ma: Szépművészeti Múzeum)	36 tétel 3154 márka	Andrássy gróf, Budapest (ifj. Andrássy Gyula)	24 tétel 255,25 márka
Budapest város gyűjteménye (ma: BTM Fővárosi Képtár)	21 tétel 296,5 márka	Apponyi Sándor gróf	21 tétel 598 márka
Esztergomi érseki könyvtár	6 tétel 74,5 márka	Vigyázó gróf, Budapest (Vigyázó Sándor)	15 tétel 1421 márka
Magyar Nemzeti Múzeum (ma: Országos Széchényi Könyvtár)	4 tétel 105 márka	Pálffy gróf, Szomolány (Pálffy József)	7 tétel 111,5 márka

Jacques Rosenthal és Apponyi Sándor

Az Ungarn-katalógusból az ismert könyvgyűjtő, Apponyi Sándor gróf[26] 21 tételt szerzett meg 598 márka értékben – ebből 20 ma is megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban (2. táblázat).

2. táblázat. *Az Apponyi Sándor által Jacques Rosenthaltól vásárolt nyomtatványok 1901-ben*

Tétel, cím	Ár / Márka	Vásárlás adatai	Jelzet OSZK, Apponyi gyűjtemény
93. J.C. Barth: Buda recepta. Regensburg, 1686	12	Graf Appony, Pressburg, 16. 2. 1901.	Nr. 2238
94. Abdruck desjenigen Schreibens…o.O. 1686	8	Graf Appony, Pressburg, 16. 2. 1901.	Nr. 2234
95. Acroama martiale inter festivos… Pragae, 1686	10	Graf Appony, Pressburg, 16. 2. 1901.	Nr. 2235
99. Currier, mit sich bringend die eroberte Vestung Ofen… o.O. 1686	9	Graf Appony, Pressburg, 16. 2. 1901.	Nr. 2248

[26] Személyéhez: *Magyarország és Európa* 1995; W. Salgó 2002.

Tétel, cím	Ár / Márka	Vásárlás adatai	Jelzet OSZK, Apponyi gyűjtemény
107. Freuden-Gedicht über die glückliche Eroberung … Ofen. Wien, 1686	9	Graf Appony, Pressburg, 12. 2. 1901.	Nr. 2257
113. Presa di Buda fatta per Conte di Suarcimburg… Vicenza, 1598	60	Graf Appony, Pressburg, 16. 2. 1901.	Nr. 1943
116. Ultimo testamento o sia codicillo della citta di Buda… Venetia, 1686	27	Graf Appony, Pressburg, 12. 2. 1901.	Nr. 2286
217. S. Tarnóczy: Princeps angelicus… Viennae, 1680	9	Graf Appony, Pressburg, 14. 2. 1901.	Nr. 2122
244. Fegvernekinus: Enchiridii locorum… Basilae, 1589	12	Graf Appony, Pressburg, 4. 2. 1901.	Nr. 1883
271. Oesterreich. Messias… Würzburg, 1689	18	Graf Appony, Pressburg, 12. 2. 1901.	Nr. 1389
296. Georgieuits: Pro fide Christiana… 1548	150	Graf Appony, Pressburg, 2. 2. 1901.	Nr. 1745
312. Der sich selbst verschimpffende Sultan… o.O. o. J	10	Graf Appony, Pressburg, 15. 2. 1901.	Nr. 2334
332. Honterus: Rudimenta cosmograph. Vratislaviae, 1542	18	Appony, Pressburg, 4. 2. 1901.	Nr. 1719
396. Comitiologia Hungarica Sempronienſis… Vindob. 1682	18	Graf Appony, Pressburg, 12. 2. 1901.	Nr. 2218
602. Discours au vray de la mémorable… Lyon, 1593	40	Graf Appony, Pressburg, 12. 2. 1901.	Nr. 1889
613. Stockhausen: Vladislaus und sein blutiger Untergang	15	Graf Appony, Pressburg, 12. 2. 1901.	Nr. 2422
662. Vitorias insignes alcanzadas… Valencia, 1664	48	Graf Appony, Pressburg, 14. 2. 1901.	Nr. 2083
685. Succinta relatione dell'allegrezze fatte… Cremona, 1683	12	Graf Appony, Pressburg, 16. 2. 1901.	Nr. 1073 Nr. 2687
706. Conduct and character of count Nicholas Srini… London, 1664	60	Apponyi, Lengyel, 20. 7. 03.	Nr. 2082
734. Paysan des environs d'Hermanstadt… 1820 (Einblattdruck)	5	Appony, Pressburg, 14. 2. 1901.	nincs
864. Bericht über die Victori bei Entsatzung Leventz… Wien, 1664 (Ansicht)	12	Apponyi, Lengyel, 28. V. [nem olvasható]	Nr. 2074

Apponyi már a századforduló előtt kapcsolatban állt az idősebb testvérrel, Ludwig Rosenthallal, legalábbis megvolt neki az 1892-ben kiadott katalógusa.[27]

[27] *Incunabula xylographica et chalcographica,* Ludwig Rosenthal's Antiquariat, München, 1892. Jelzet: OSZK Régi Nyomtatványok Tára, S 4436.

Jacques Rosenthalnál pedig már az alapítás évében, 1895-ben feltűnt vásárlóként,[28] és ettől kezdve számos katalógusban olvasható Rosenthal szálkás bejegyzése: „Graf Apponyi Lengyel" vagy „Graf Apponyi Budapest".

A következőben arra szeretnék egy példát mutatni, hogy a kiadói katalógus összevetése az Apponyi-könyvtár adott köteteivel akár izgalmas eredményeket is hozhat. A gróf 1897 januárjában vette meg a *Literarische Seltenheiten* című katalógusból Jan Kupeczki 18. századi magyarországi származású festő 1745-ben, Nürnbergben kiadott metszetkötetét.[29] A katalógustétel tartalmazza, hogy a kifogástalan állapotú, különleges könyvbe a tartalomjegyzékben megjelölteken túl további tíz metszetet kötöttek be, így a 73 helyett 83 található benne.[30]

De Apponyi nem csupán egy átlagos „kuncsaft" volt a müncheni antikváriumban, hanem annál jóval több, ezt Jacques Rosenthal melegszívű visszaemlékezése is tanúsítja, amelyet 1927-ben, Apponyi halála után tett közzé *Graf Alexander Apponyi* címmel a negyedik *Hungarica*-kötetben. Ahogy írja, több mint 50 éve ismerték egymást (azaz még fiatalemberként, az 1870-es években barátkozhattak össze), majd így folytatja: „amikor egy barátunkat, akire több mint 50 éve szeretettel, rajongással és csodálattal tekintünk fel, a halál elragad tőlünk, hiába keressük a szavakat, amelyek kifejezhetnék, amit érzünk."[31] Hasonló nagyrabecsülésről vallott Apponyi is egy beszélgetésben a falon függő képre mutatva, ezt mondta: „ezt a kiváló festményt barátomnak, Jacques Rosenthalnak köszönhetem Münchenből, a híres régiségkereskedőnek és műértőnek. – Rosenthalt nem csak úgy véletlenül nevezem barátomnak. Ő egy kiváló, magasan képzett szakember, akinek barátságára nagyon büszke vagyok. Hungarica gyűjteményem sokat köszönhet neki."[32]

A grófi könyvgyűjtemény gyarapításában nyújtott elvi és gyakorlati tanácsai mellett Rosenthalnak óriási szerepe volt az Apponyi Sándor által összeállított német nyelvű *Hungarica*-katalógusok – tulajdonképpen a külföldön megjelent magyar vonatkozású művek igen részletes bibliográfiája – müncheni kiadásában, amelyek a mai napig a régi magyar könyvészet alapvetései és a magyar művelődéstörténet legfontosabb kézikönyvei.[33] Az első két kötet egyébként magyarul is megjelent Budapesten Apponyi magánkiadásában 125–125 példányban,[34] míg a harmadik és negyedik kötet csak németül, Rosenthal gondozásában (3. táblázat).

---

[28] Rosenthal *Katalog 1*.

[29] Rosenthal *Katalog 7*. 1332. tétel: *Joannis Kupezky incomparabilis artificis, imagines et picturae earum haberi poruerunt, antea ad quinque dodeecades*, Nürnberg, Preisler, 1745. Jelzet: OSZK App. H. 2851. Köszönöm Farkas Gábor Farkas segítségét.

[30] Rosenthal *Katalog 7*, 1332. tétel

[31] Rosenthal 1927, I.

[32] Palóczi 1931, 106.

[33] Apponyi Sándor és a *Hungarica*-kötetek jelentőségéről számos tudományos blogbejegyzést tettek közzé az OSZK munkatársai az Apponyi-emlékév alkalmából: https://oszk.hu/hirek/100-eve-hunyt-el-apponyi-sandor_2025 (letöltve: 2025. 02. 02.)

[34] Gulyás 1904, 237–240.

3. táblázat. *Apponyi Sándor* Hungarica-*katalógusainak kiadásai 1900–1927 között*

Magyar nyelvű kiadás	Német nyelvű kiadás
Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. Gyűjtötte és leírta gróf Apponyi Sándor. I. kötet. XV. és XVI. század. Budapest, **1900**. [Franklin-társulat nyomdája] p. 478.	*Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. I: XV. und XVI. Jahrhundert.* Gesammelt und beschrieben von Graf Alexander Apponyi. München: Jacques Rosenthal Verlag, **1903**. [Druck des Franklin Vereins] p. 488.
Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. Gyűjtötte és leírta gróf Apponyi Sándor. II. kötet. XVII. és XVIII. század (1720-ig). Budapest, **1902**. [Franklin-társulat nyomdája] p. 423.	*Hungarica: Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. II: XVII. und XVIII. Jahrhundert (bis 1720).* Gesammelt und beschrieben von Graf Alexander Apponyi. München: Jacques Rosenthal Verlag, **1903**. [Druck des Franklin Vereins] p. 423.
	Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. Gesammelt und beschrieben von Graf Alexander Apponyi. III. Band. Neue Sammlung I. XV. und XVI. Jahrhundert. Besorgt von L. Dézsi. München: Verlag Jacques Rosenthal, **1925**. [Druck des Franklin Vereins], Budapest. p. 413.
	Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. Gesammelt und beschrieben von Graf Alexander Apponyi. IV. Band. Neue Sammlung II. XVII. und XVIII. Jahrhundert. Besorgt von L. Dézsi. München: Verlag Jacques Rosenthal, **1927**. [Druck des Franklin Vereins], Budapest. p. 443.

Rosenthal a saját katalógusaiban rendszeresen hirdette az általa kiadott *Hungaricá*kat. Hogy a négy kötet mennyire szorosan az ő felügyelete alatt készült, arról az Apponyi Sándorné Esterházy Alexandrával[35] történt levelezése tanúskodik. Ezek ugyan csak a harmadik és negyedik kötet kiadását érintik, de hasonló együttműködés képzelhető el az 1903-ban megjelent első két német nyelvű kötet mögé is. Utóbbiaknak már csak azért is nagy a jelentőségük, mert Jacques Rosenthal ezekkel lépett először színre kiadóként és tette le a névjegyét a nemzetközi könyvészetben. Leo S. Olschki, a már említett barát és kolléga, a *Hungarica*-kötetekről szóló recenziójában 1903-ban maga is kitért erre: „a két kötet nagyon jól mutat; a nyomtatás szép és nagyon pontos; a kiadvány a maga impozáns megjelenésével teljes összhangban van tartalma fontosságával és értékével, és mi szívből gratulálunk a szerzőnek és a kiváló antikváriusnak, Jacques Rosenthalnak, aki ezzel a kiadvánnyal sikeresen mutatkozott be kiadóként."[36] De Olschki még ennél is tovább

[35] Személyéhez W. Salgó 2011.

[36] Olschki 1904, 26–27.

ment, és elsősorban Apponyinak címezte az elismerését: „a két nagy kötetben leírt könyvtár szerencsés tulajdonosa lelkes hazafi; szeretettel, szenvedéllyel, türelemmel és jelentős vagyon árán gyűjtötte össze, amit hazájával – ha csak távolról is – összetartozónak felismerhetett. De mindezt alárendelte a rendelkezésére álló hatalmas műveltségnek és felkészültségnek. A különleges gyűjtemények és bibliográfiák hasznosságára már más alkalmakkor utaltunk, de itt érdemes megismételni, hogy a legkülönfélébb művek tanulmányozását igénylő speciális kutatások gyakran, nagyon gyakran az emberi tudás javára nem remélt eredményekhez vezetnek. A szenvedélyes és művelt gyűjtő, aki előre megfontolt, különleges céllal szabta meg gyűjteményének határait, nem elégszik meg csupán a címekkel, nem áll szenvtelenül egy olyan mű előtt, amely első pillantásra idegennek tűnik kutatása természetétől, hanem gondosan átnézi a köteteket, alaposan megvizsgálja a tartalmat, és megtalálja a célját szolgáló részeket, fejezeteket, egész értekezéseket”.[37]

Mind a magyar, mind a német nyelvű *Hungaricá*kat a Franklin Társulat nyomdájában nyomtatták ki Budapesten, mindenki megelégedésére szolgáló, kitűnő színvonalon. Sajnos nem tudni, hogy Apponyi saját, személyes példányai hová kerültek, pedig vélhetően tele voltak érdekes jegyzetekkel. Az Országos Széchényi Könyvtárban többek közt a Todoreszku-hagyatékból származó példányok is megvannak.[38]

Visszatérve a harmadik és negyedik kötethez, ezek kiadását nem érhette meg Apponyi Sándor, aki 1925. április 18-án hunyt el lengyeli kastélyában. Az év elején még kézhez vette a próbanyomatokat, ami alapján a harmadik kötetet feleségével és a munkára felkért Dézsi Lajos irodalomtörténész professzorral együtt javította. Márciusban arról tájékoztatta Jacques Rosenthal, hogy a korrektúrát egyenesen a nyomdának küldi majd.[39] Apponyi halála után a felesége, Esterházy Alexandra vette át a kiadás szervezését. Rosenthal októberben kifogásolta, hogy a német szöveg nem a legújabb, hanem még az 1900 előtti helyesírási normákat tükrözi, s kérte, hogy legalább a negyedik rész esetében hagyják rá az ellenőrzést.[40] A grófnő csodálkozását fejezte ki a könyvet sajtó alá rendező Dézsinek, szerinte férje úgy írt németül, ahogy még annak idején tanulta és ezen nem lehet változtatni.[41] A harmadik kötet 1925 novemberében jelent meg. Ekkor már a negyedik is nagyon jól állt, 1926 februárjában Rosenthal az alábbi levelet írta Apponyi Sándornénak:

---

[37] *Uo*.

[38] Szebelédi Zsolt blogbejegyzése: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2023/11/27/a_franklin_tarsulat_preselt_vizjele_apponyi_sandor_katalogus-koteteben (letöltve: 2026. 01. 29.).

[39] Jacques Rosenthal Apponyi Sándornak, München, 1925. március 5. SZTE KK Dézsi Lajos hagyatéka Ms. 766/10. Köszönöm Zvara Edina segítségét.

[40] Jacques Rosenthal a Franklin Társulatnak, München, 1925. október 26. *Uo*.

[41] Apponyi Sándorné Esterházy Alexandra Dézsi Lajosnak, Lengyel, [1925.] november 21. *Uo*.

Hochverehrte Frau Gräfin!

Von einer kleinen Reise zurückgekehrt, finde ich Ihre werten Zeilen vom 29. vor[igen] M[ona]ts, die Siegelabdrücke und das Probebild für den vierten Band, wofür ich Ihnen meinen besten Dank sage. Sehr angenehm wäre es mir, wenn ich einen Probeabzug des Porträts auf Originalpapier, wie es in den vierten Band hineingeheftet werden soll, bekommen könnte, damit ich sehen kann, ob das Bild auch zur guten Wirkung kommt. Es liegt mir schon deshalb sehr viel daran, dass es tadellos wird, damit der Beschauer nicht nur einen Begriff von der Persönlichkeit selbst bekommt, sondern auch von der Künstlerin, der ein so hervorragendes Werk gelungen ist. Ich bin Ihnen ausserordentlich dankbar, dass Sie die Angelegenheit des Druckes zu urgieren versprochen haben und ich darf wohl in den nächsten Wochen die ersten Korrekturen hier erwarten. Mit der wiederholten Versicherung meiner tiefsten Verehrung, bin ich, hochverehrte Frau Gräfin,

Ihr ergebener Jacques Rosenthal[42]

A levél fontos bepillantást enged a közös szerkesztés folyamatába: a negyedik kötet elejére egy különleges illusztrációt képzeltek el, mégpedig Esterházy Alexandrának az olvasó férjéről festett portréjának reprodukcióját. Rosenthal a képhez tervezett papíron kért egy próbanyomatot, hogy valóban jól mutat-e, hiszen véleménye szerint a néző nem csak Apponyi személyiségéről, hanem a kiváló művésznőről is benyomást szerez. Az eredeti festményt egyébként ma az Országos Széchényi Könyvtár Apponyi-termében őrzik.

Dézsinek komoly nehézségei akadtak a negyedik kötet javításával, mert az időközben már Budapestre szállított Apponyi-könyvtár ládákban állt a Magyar Nemzeti Múzeumban, nem találta a vonatkozó könyveket és emiatt késlekedett a kiadás.[43] Apponyiné arra kérte a professzort, hogy tartsa a kapcsolatot Rosenthallal: „e pillanatban vettem Rosenthal levelét, melyben hevesen panaszkodik, hogy már régóta nem kap semmiféle értesítést se a Franklintól, se nem kapja a kívánt korrektúrákat az ő előszavának. Azt mondja, hogy várva várja, hogy végre meginduljon az a IV. kötet. Kénytelen vagyok Önt kérni, Rosenthal kívánságait amennyire telik, meghallgatni, hiszen a kiadás sikere attól függ – és én nem akarok vele kellemetlenségbe jutni".[44] Az utolsó kötet végül 1926 karácsonyára készült el, de 1927 került a címlapra kiadási évként.[45] A nyomtatást a grófnő finanszírozta, ál-

[42] Jacques Rosenthal Apponyi Sándorné Esterházy Alexandrának, München, 1926. február 2. *Uo*.

[43] Apponyi Sándorné Esterházy Alexandra Dézsi Lajosnak, Lengyel, [1925.] november 21. *Uo*.

[44] Apponyi Sándorné Esterházy Alexandra Dézsi Lajosnak, Lengyel, [1926.] március 5. *Uo*.

[45] „Kérem pár sorral tájékoztatni, hogy hányadán vagyok és hogy Rosenthal még az év vége előtt áruba bocsáthatja-e a IV. kötetet?" *Uo*.

lítása szerint 10 millió koronát fizetett, cserében 25 tiszteletpéldányt kapott.[46] Magyarországon nem, csak a müncheni üzletben került terjesztésre. Rosenthal arról panaszkodott, hogy nem fogynak a példányok, nyilván nem sokan érdeklődtek a magyar vonatkozású régi nyomtatványok után. Az antikvárius a későbbiekben is felkereste leveleivel Apponyi Sándornét, gondosan elküldte a recenziókat, sőt, a két első kötet újrakiadásában gondolkodott, amely azonban nem valósult meg. A grófnő így írt erről és terveiről Dézsinek: „nagy köszönettel vettem szíves sorait és a férjem kéziratait… Éppen a minap kaptam Rosenthaltól ezeket az itt foglalt kivonatokat, könyvjelentések a megjelent két utolsó kötetről. Hogy mikor fog megjelenni a két elsőnek újabb kiadása, azt nem említi Rosenthal, valószínűleg az aláírások teljes számát várja be, magam is 6 példányra előfizettem. Ami pedig a családi dokumentumok további kinyomtatását illeti, bizony nagyon jó volna, ha tanár úrral erről értekezhetnék. Itt fiókomban még egy rakás okmány, amelyeket tulajdonképp a hőgyészi családi levéltárba kellene visszaszármaztatnom, de visszatartom, mert szeretném kiadatni…”.[47]

Összegzés

A 19. század végén alapított és szakértelméről világszerte ismertté vált Jacques Rosenthal antikvárium magyar könyvgyűjtőkkel is élénk kapcsolatban állt. A nemrégiben a müncheni Városi Levéltárba került Rosenthal-levéltár anyaga, különösen a digitalizált antikváriusi katalógusok, lehetővé teszik a vásárlásokra vonatkozó adatok feldolgozását, ezzel a gyűjtői tendenciák és az értékesebb kéziratok, régi könyvek proveniencia vizsgálatát. A kulturális intézmények, mint például az akkori múzeumi könyvtár vagy az Országos Képtár könyvtára mellett magángyűjtők, így Vigyázó Sándor, Ráth György, Andrássy Gyula és mások vásárlásairól is tudósítanak a feljegyzések. Közülük is kiemelkedik a századvég ismert arisztokrata bibliofilje, Apponyi Sándor gróf, aki már az alapítás évétől, 1895-től rendszeresen vásárolt Rosenthaltól, akivel idővel barátsággá mélyült a kapcsolata. Rosenthal kiadóként is működött, elsőként éppen Apponyi Sándor két német nyelvű *Hungarica*-kötetét adta ki Münchenben 1901-ben és 1902-ben, amelyeket 1926–1927-ben követett a harmadik és a negyedik kötet. Ezek kiadását azonban Apponyi Sándor már nem érte meg, munkáját felesége, Esterházy Alexandra és Dézsi Lajos professzor fejezte be Jacques Rosenthal támogatásával.

[46] Apponyi Sándorné Esterházy Alexandra Dézsi Lajosnak, Lengyel, [1926.] október 27. *Uo*.

[47] Apponyi Sándorné Esterházy Alexandra Dézsi Lajosnak, Lengyel, [1926.] július 30. és [1927?] Lengyel, március 6. *Uo*.

Hivatkozott irodalom

OSZK = Országos Széchényi Könyvtár

SZTE KK = Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár, Dézsi Lajos hagyatéka, Ms. 766/10.

Angermair I, 2002.
Angermair, Elisabeth, *Generationwechsel in den Antiquariatshäusern Rosenthal = Die Rosenthals* 2002, 165–177

Angermair II, 2002.
Angermair, Elisabeth, *Vertreibung – Emigration – Deportation: Das Schicksal der Familienzweige und ihrer Firmen während der NS-Zeit = Die Rosenthals* 2002, 179–201.

Collectanea 1921.
Collectanea variae doctrinae Leoni S. Olschki bibliopolae Florentino sexagenario, obtulerunt Ludwig Bertalot, Giulio Bertoni, Walter Bombe, Monachii, J. Rosenthal, 1921.

Die Rosenthals 2002.
Die Rosenthals, Der Aufstieg einer jüdischen Antiquarsfamilie zu Weltruhm, Wien, Köln, Weimar, Böhlau Verlag, 2002.

Gulyás 1904.
Gulyás Pál, *Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. Gyűjtötte és leírta gróf Apponyi Sándor = Magyar Könyvszemle*, 12(1904), 237–240.

Huber 2015.
Huber, Brigitte, *Ausgepackt! Der Firmen- und Familiennachlass der Münchner Antiquarsfamilie Rosenthal im Stadtarchiv München*. Archive in München (6. März 2015.), https://doi.org/10.58079/b4hf

Korompay 2025.
Korompay Klára, *Hátha tovább kutathatók a Leuveni kódex előkerülésének körülményei? A Rosenthal és az Olschki család a 19–21. században = Magyar Nyelv,* 121(2025), 332–338. https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2025.3.332

Lente 2002.
Lente Zsuzsanna, *Nagylucsei Orbán psalteriuma reneszánsz kötésének feltárása = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 11(2002), 1, 26–29.

Löffelmeier I, 2002.
Löffelmeier, Anton, *Die Wurzeln der Rosenthals: Fellheim in Bayerisch-Schwaben = Die Rosenthals* 2002, 47–60

Löffelmeier II, 2002.
Löffelmeier, *Anton, Ludwig Rosenthal als Wegbereiter (1840–1928) = Die Rosenthals* 2002, 61–89

Löffelmeier III, 2002.
Löffelmeier, Anton, *Das Antiquariat Jacques Rosenthal = Die Rosenthals* 2002, 91–136.

Löffelmeier IV, 2002.
Löffelmeier, Anton, *Der Kosmos der Rosenthals: Bücherkenner, Künstler und Wissenschaftler = Die Rosenthals* 2002, 137–164.
Magyarország és Európa 1995.
Magyarország és Európa az Apponyi-gyűjtemény tükrében, Emlékülés és kiállítás Apponyi Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából, szerk. W. Salgó Ágnes, Bp., OSZK, 1995.
Mikó 2023.
Mikó Árpád, *Nagylucsei Orbán psalteriuma* = Uő, *Régi magyar bibliofilek nyomában*, Bp., BTK Művészettörténeti Intézet, 2023, 213–234.
Olschki 1904.
Olschki, Leo S., *Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften gesammelt und beschrieben von Graf Alexander Apponyi, München, Jacques Rosenthal's Verlag 1903 2 vol. in-8 gr. = La Bibliofilìa. Rivista dell'Arte Antica in Libri*, VI(1904), 26–27.
Palóczi 1931.
Palóczi, Edgar, *Bei Alexander Grafen Apponyi. Eine Erinnerung an Ungarns grössten Bibliophilen = A Műgyűjtő*, 5(1931), 114–115.
Rosenthal 2005.
Rosenthal, Bernard M., *Megjegyzések az antikvár könyvkereskedés 19. és 20. százai történetéhez = Könyvtári Figyelő*, 2005, 1, 82–88.
Rosenthal 1927.
Rosenthal, Jacques, *Graf Alexander Apponyi = Hungarica, Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. Gesammelt und beschrieben von Graf Alexander Apponyi*, IV. Band. Neue Sammlung II. XVII. und XVIII. Jahrhundert. Besorgt von L. Dézsi, München, Verlag Jacques Rosenthal, 1927, I–VII.
Rosenthal *Katalog 1.*
Rosenthal *Katalog 1. = Music: sacred and house music, Theory and Practice*, München, Jacques Rosenthal, 1895.
Rosenthal *Katalog 7.*
Rosenthal *Katalog 7. = Litterarische Seltenheiten, Bibliothekswerke*, München, Jacques Rosenthal, 1896.
Rosenthal *Katalog 25.*
Rosenthal *Katalog 25. = Ungarn, Türkenkrieg und Türkennoth in Europa,* München, Jacques Rosenthal Buch- und Kunst-Antiquariat, 1901.
Rosenthal *Katalog 36.*
Rosenthal *Katalog 36. = Auswahl werthvoller Bücher, Bilderhandschriften, Inkunabeld und Autographen*, München, Jacques Rosenthal Buch- und Kunst-Antiquariat, 1905.
Rosenthal *Katalog 95.*
Rosenthal *Katalog 95. = Humanismus*, München, Jacques Rosenthal Buch- und Kunst-Antiquariat, 1934.

Schönherr 1906.
Schönherr Gyula, *Nagylucsei Orbán zsoltáros könyve a M. N. Múzeum könyvtárában = Magyar Könyvszemle*, 14(1906), 193–203.
Varjú 1899.
Varjú Elemér, *Murmellius Lexicona a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában = Magyar Könyvszemle*, 7(1899), 97–111.
Vízkeleti 1986.
Vízkeleti András, *Az Ómagyar Mária-siralmat megőrző kódex = „Világnak világa, virágnak virága...", Ómagyar Mária-siralom*, Bp., Európa Kiadó, 1986, 13–16.
W. Salgó 2002.
W. Salgó Ágnes, *Epizódok Apponyi Sándor Hungarica-gyűjteményének történetéből = Emlékkönyv a Teleki Téka alapításának 200. évfordulójára 1802–2002*, szerk. Deé Nagy Anikó, Sebestyén-Spielmann Mihály, Vakarcs Szilárd, Marosvásárhely, 2002, 450–464.
W. Salgó 2011.
W. Salgó Ágnes, *„...én bizony vajmi elhagyatott és támasz nélkül álló hölgy vagyok" Esterházy Alexandra és az Apponyi gyűjtemény = Crescit eundo. Tisztelgő tanulmányok V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára*, szerk. Simon Melinda, Perger Péter (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület Füzetei, 4), Bp., Magyar Könyvszemle és Mokka-R Egyesület, 2011, 231–236.

Viskolcz, Noémi

Jacques Rosenthal, Munich Antiquarian Bookseller, and Sándor Apponyi

Jacques Rosenthal (1854–1937), an antiquarian bookseller from Munich, is primarily known in Hungarian cultural and library history as the publisher of Sándor Apponyi's (1844–1925) four German-language volumes of *Hungarica*. Jacques Rosenthal, who was of Jewish descent, founded his antiquarian bookshop in Munich in 1895. It became one of the most important bookshops in Germany and Europe. The rise to power of the National Socialists led to the forced sale of the business in 1935, followed by the emigration of the family. The family archives have recently been transferred to the Munich City Archives. This study discusses Jacques Rosenthal's life, business philosophy, Hungarian connections, and in particular his relationship to Sándor Apponyi and his wife, Alexandra Esterházy, who donated the Apponyi library to the Hungarian nation. Based on known and new sources, it also presents the process in the course of which the *Hungarica* volumes were published.

Keywords: Jacques Rosenthal, publisher catalogs, book collecting, Sándor Apponyi, Hungarica.